

УДК 347.734:336.47

Трач Сергій Степанович –
здобувач наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх
справ

Trach Sergei – Researcher of
Scientific Laboratory problems with
pre-trial investigation of the National
Academy of Internal Affairs

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД США Й ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

BANK LENDING IN UKRAINE: NATIONAL AND INTERNATIONAL EXPERIENCE THE UNITED STATES OF AMERICA AND GREAT BRITAIN

Проаналізовано особливості банківських систем і кредитування на прикладі України, Великої Британії та Сполучених Штатів Америки. Розкрито міжнародний досвід побудови та функціонування банківського кредитування. З'ясовано, що банківське кредитування є важливим джерелом забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств різних форм власності й сфер господарювання. Запропоновано шляхи покращання банківського кредитування в Україні.

Ключові слова: банк; банківські установи; кредит; позика; кредитування.

Проанализированы особенности банковских систем и кредитования Украины, Великобритании и Соединенных Штатов Америки. Раскрыт международный опыт построения

и функционирования банковского кредитования. Выяснено, что банковское кредитование является важным источником обеспечения денежными ресурсами текущей хозяйственной деятельности предприятий различных форм собственности и сфер хозяйствования. Предложены пути улучшения банковского кредитования в Украине.

Ключевые слова: банк; банковские учреждения; кредит; заем; кредитование.

The paper analyzes the features of banking systems and lending to the case of Ukraine, the United Kingdom and the United States. The analysis of international experience in the construction and operation of bank lending. It found that bank lending is an important source of financial resources ongoing business enterprises of different ownership and management areas. The analysis and proposed ways to improve bank lending in Ukraine.

The author developed that the nature of bank lending, is the main piece of legislation governing these relations is the Civil Code of Ukraine. Credit and banking system is the most significant segment of the financial system, which, in addition to credit and banking, are the state budget, taxation, finance certain sectors of the economy, national insurance, treasury and its agencies, various funds, etc.

In the global banking practice there is no single classification of bank credits as their distribution all kinds of forms depending on the level of economic development, traditions, ways of granting and repayment of loans, historically established stereotypes in the minds of the population.

The author found that the Bank of England – the only emission institution in England and Wales. (Coins produced by the Royal Mint (Royal Mint) on behalf of the Treasury, and their output is not within the competence of the Bank of England). All profits from the release notes coming government.

The US central bank takes the role the Federal Reserve. The main distinguishing feature that separates the United States from the banking system in other countries is that banks in the US are in the nature of a separate submission. This means that of

commercial banks, the so-called national banks, licensing, control, supervision and regulation of the activities carried out by the federal government, and for the rest of – the power of individual states, while in Ukraine all banks, regardless of ownership and purpose and obey belong exclusively to the office of the NBU.

Keywords: bank; banks; credit; loan; the crediting.

За сьогодні одну з найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відіграє банківський кредит як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств незалежно від форм власності та сфер господарювання. Незважаючи на те, що кризові явища в економічній системі практично підірвали фінансову стійкість більшості вітчизняних підприємств, унаслідок чого різко скоротилася кількість надійних фірм-позичальників (на фоні падіння прибутковості банківських операцій), кредитні операції залишаються головним видом активних операцій комерційних банків, у якому зосереджена переважна більшість залучених банками ресурсів.

Дослідженню суспільних відносин, зокрема злочинності у сфері банківського кредитування, приділяли увагу у своїх працях С. М. Андросов, В. Н. Бурлаков, О. П. Бушан, П. С. Матишевський, Л. Г. Рябкота, В. Д. Поливанюк, Р. Л. Степанюк, С. С. Чернявський, В. В. Хилюта та ін.

Сукупність кредитних відносин та інститутів, що організують ці відносини, становлять кредитну систему. Головним провідником (ядром) кредитних відносин є банківська система, тобто сукупність усіх видів банків і банківських установ країни. Банки й банківська система – не звичайні економічні структури. Їх вплив на економічні процеси надто великий. Не випадково банки іноді називають «кровоносною системою, що пронизує все суспільне господарство», а гроші – «мовою ринку» [1, с. 96]. Банківська діяльність – набір посередницьких операцій на грошовому ринку, здійснення яких дозволено законом лише під особливим наглядом держави спеціальним інститутам, що називаються банками [2, с. 44].

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» [3] банком названо юридичну особу, що має виняткове право на підставі ліцензії НБУ проводити в сукупності такі операції: залучати до вкладів грошові кошти фізичних та юридичних осіб, розміщати названі кошти від свого імені на власних умовах і на власний ризик, відкривати й вести банківські рахунки фізичних та юридичних осіб (абз. 3 ч. 1 ст. 2).

Кредитно-банківську систему становлять банки (що є ядром цієї системи) та небанківські фінансово-кредитні організації, які здійснюють кредитні операції, що виникають відносно мобілізації тимчасово вільних грошових коштів фізичних та юридичних осіб [4, с. 14]. Кредитно-банківська система є найвагомимим сегментом фінансової системи держави, до якої, крім кредитно-банківської, належать державний бюджет, податкова система, фінанси окремих галузей народного господарства, державне страхування, казначейство та його органи, різні фонди тощо [5, с. 7–9].

Кредит (від лат. «creditum» – позика, борг) – одна з найскладніших економічних категорій, характер об'єктивної необхідності якої зумовлений, з одного боку, становищем і розвитком товарно-грошових відносин, з іншого – такою специфікою її вияву, як поворотний рух вартості. Оскільки надання кредиту є специфічною, відокремленою формою грошових відносин, воно має власні особливості, пов'язані з обслуговуванням усього процесу розширеного відтворення та забезпеченням його безперервності. У цьому плані база функціонування кредитних відносин – тимчасове вивільнення грошових коштів і поява тимчасової потреби в них [6].

Банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, що надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів із такої суми (абз. 6 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Розкриваючи сутність банківського кредитування, зазначимо, що ключовим законодавчим актом, який регулює ці відносини, є Цивільний кодекс України [7], у якому банківському кредитуванню присвячено ст. 380–385. Крім того, з різною мірою цієї сфери стосуються й інші норми Кодексу. Крім цього, відносини у сфері банківського кредитування регулюють норми спеціального банківського законодавства, зокрема ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність», ст. 42 Закону України «Про Національний банк України» [8]. Інші нормативні акти, що визначають відносини у сфері банківського кредитування, поділяються на два типи: 1) акти НБУ, обов'язкові для всіх банків, що є складовими банківської системи України; 2) акти Президента України, Кабінету Міністрів України; Міністерства фінансів України; Державної податкової адміністрації України та ін., що поширюються на всіх учасників кредитних відносин. Крім того, кожний комерційний банк, відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» та інших нормативних актів НБУ, видає власний нормативний документ у вигляді правил, процедур, інструкцій щодо надання кредитів.

У світовій банківській практиці немає єдиної класифікації банківських кредитів, оскільки поширення їх різних форм залежить від рівня економічного розвитку країни, її традицій, способів надання й погашення позичок, що історично склалися, стереотипів у свідомості населення [9, с. 21].

Банківське кредитування має принципові відмінності від інших видів кредитних відносин, зокрема від цивільно-правового договору позики та комерційного кредитування.

По-перше, для банків головним джерелом кредитування є запозичені грошові кошти. Потреба в захисті інтересів вкладників і власне банків зумовлює публічно-правовий характер регулювання кредитних відносин, тобто передбачає низку обов'язкових законодавчих вимог до банків. По-друге, договір банківського кредитування обов'язково характеризує його відплатний характер, тобто сплату позичальником відсотків за користування коштами банку протягом певного

календарного строку. Нарахування відсотків за користування кредитом здійснюється відповідно до правил бухгалтерського обліку процентних та комісійних доходів і витрат банків, затверджених постановою Правління НБУ [10]. По-третє, забезпеченість кредиту. Для забезпечення своєчасного повернення кредиту банки приймають заставу, поручительство, гарантію іншого банку, а також зобов'язання в інших формах, надбаних банківською практикою. Згідно з ч. 7 ст. 49 Закону «Про банки і банківську діяльність», банк має право видавати бланкові кредити за умов додержання економічних нормативів. По-четверте, договір банківського кредитування відрізняє цільовий характер призначення кредитних коштів.

Отже, банківське кредитування можна розглядати як правовідносини між банком (кредитором) і суб'єктом підприємницької діяльності (позичальником), що передбачають зобов'язання банку надати певну суму грошей позичальникові у власність та взаємне зобов'язання позичальника взяти кредит, повернути його у визначені договором строки, сплатити процентну ставку, а також використати кредитні кошти за цільовим призначенням, якщо інше не буде передбачено кредитним договором [11, с. 9–10].

Банківські системи зарубіжних країн загалом мають багато спільного, але водночас у кожного з них є свої особливості, які варто більш детально розглянути.

Банківська кредитна система Великобританії є однією з найстаріших і найбільш найрозвинутих у світі. Вона має добре організовану фінансову інфраструктуру та ґрунтується на потужному грошовому ринку в Лондонському Сіті, що має тісні зв'язки з головними фінансовими центрами світової спільноти.

У Великобританії тривалий час не було спеціальних законів, які б регламентували роботу банків, а контроль за ними мав прихований та неформальний характер. Банки в цій країні регулювалися загальним Законом про акціонерні компанії та мали змогу розвиватися на основі пруденційних, практичних і конкурентних принципів. Саме завдяки відсутності антимонопольного законодавства та жорсткого контролю над

злиттям банків у країні було досягнуто високого ступеня концентрації банківського капіталу. Але останніми роками ситуація дещо змінилася в напрямі посилення формальних аспектів регулювання банківської діяльності. Так, лише на початку 90-х рр. XX ст. було введено обов'язкове ліцензування комерційних банків, засновано загальнонаціональний фонд страхування депозитів. Дещо згодом було визначено правила надання великих кредитів, порядок банківських зливань тощо. Але й нині контроль над банківською діяльністю у Великобританії залишається менш формальним і жорстким, ніж в інших країнах.

Британське законодавство не має обмежень стосовно окремих видів операцій та сфер фінансового обслуговування. Усі кредитно-фінансові інституції можуть укласти будь-які види угод і надавати клієнтам повний обсяг послуг. Хоча фактично в кредитній системі існує чітка спеціалізація: депозитно-позичкова та емісійна функції закріплені за банківським сектором, інвестиційна – за небанківськими інституціями. При цьому всередині банківського сектора також існує чітка спеціалізація. Велику роль у функціонуванні банківської системи Великобританії відіграє високий ступінь самоконтролю фінансових інституцій, суворе дотримання звичаїв і традицій, які напрацювало банківське співтовариство.

Банківська статистика Великобританії поділяє всі фінансові інституції на дві групи: банківський сектор та небанківські фінансові інституції. До банківського сектора належать: Банк Англії, комерційні (у тому числі клірингові) банки, торговельні банки, облікові (дисконтні) дома (зараз немає), іноземні комерційні банки та ін.

Банк Англії, як і центральні банки інших країн, є центром фінансових та економічних перетворень, зумовлених потребами адаптації до умов, що постійно змінюються. Численні функції Банку Англії можна поділити на дві групи:

1) прями професійні обов'язки, що впливають із банківського статусу (депозитно-позичкові, розрахункові й емісійні операції);

2) контрольні функції, завдяки яким держава здійснює втручання в грошово-кредитну систему, намагаючись впливати на хід економічних процесів.

Ці функції Банк Англії виконує ґрунтуючись, насамперед, на традиціях, а не на правових нормах. Різноманітні правила та процедури, що регламентують діяльність кредитно-банківських установ, установлені як «джентльменські угоди» між цими установами й Банком Англії.

Специфіка взаємовідносин між державою, її центральним банком та окремими банками дає змогу охарактеризувати Банк Англії водночас як «праву руку в Сіті та як представника Сіті в уряді». Завдяки цій подвійній ролі Банку Англії уряд має можливість проводити вільну грошово-кредитну політику більш гнучкими засобами, а фінансові олігархи в Сіті впевнені в тому, що їх інтереси будуть відстоюватися за будь-якого уряду й будь-якого економічного курсу.

Другим рівнем Британської банківської системи представлені комерційні банки та спеціальні кредитно-фінансові інститути (ощадні інститути, страхові компанії, пенсійні фонди, інвестиційні трести, довірчі пайові фонди, фінансові корпорації та фірми венчурного фінансування). Банківська система Великобританії є універсальною системою. Така сама банківська система наявна і в Україні. З цього випливає, що всі кредитно-фінансові інститути можуть здійснювати будь-які види угод та надавати клієнтам повний набір послуг. У системі комерційних банків діє так званий принцип спеціальних банків. Банк Англії оперує комерційними банками, які поділяє на головні чотири групи, а саме: 1) депозитні банки (роздрібні) або «банки головної вулиці, найважливішими з яких є клірингові банки, тобто фінансові дома; 2) торговельні банки; 3) облікові дома, що забезпечують вигідний збут для банків ліквідних фондів через гарантовані депозити на вимогу; 4) консорціумні банки, іноземні банки та ін. [12, с. 25].

Банк Англії – єдина емісійна інституція в Англії й Уельсі. Монети випускає Королівський монетний двір (Royal Mint) від

імені Казначейства, їх випуск не є компетенцією Банку Англії. Весь прибуток від випуску банкнот надходить до уряду.

У США роль центрального банку виконує Федеральна резервна система. Головною відмінною ознакою, що відмежовує банківську систему США від систем інших країн, є те, що банки в США мають характер роздільного підпорядкування. Це означає, що для частини комерційних банків, так званих національних банків, ліцензування, контроль, нагляд і регулювання їх діяльності здійснює федеральний уряд, а для іншої частини – влада окремих штатів, тоді як в Україні всі банки незалежно від форм власності та призначення підпорядковуються та належать до відомства виключно НБУ.

Аналізуючи систему банківського кредитування в США, умовно можна виділити два рівні, зокрема: на першому рівні грошово-кредитної системи США перебуває Федеральна резервна система; а на другому – комерційні банки й небанківські кредитно-фінансові установи.

Комерційні банки поділяються на:

1) універсальні банки, тобто тип комерційних банків, що здійснюють усі види банківських операцій, у тому числі кредитування приватних компаній, фізичних осіб, фермерів і держави, розміщують депозити, здійснюють розрахунково-касове обслуговування та інші послуги;

2) спеціалізовані банки – тип комерційних банків, що спеціалізуються на проведенні певних банківських операцій.

Інвестиційні банки – спеціалізовані комерційні банки, що здійснюють фінансування інвестицій приватних підприємств і держави. Ще однією важливою ланкою державного регулювання економіки, зовнішньої торгівлі та міжнародних кредитних відносин є державний експортно-імпорتنний банк США [13].

Також інфраструктура грошово-кредитної системи США передбачає й інші небанківські кредитно-фінансові інститути.

Федеральні кредитні установи – спеціалізовані державні кредитні установи, що діють у сфері сільського господарства, житлового будівництва, вищої освіти.

Пенсійні фонди гарантують виплати доходу після виходу на пенсію.

Страхові компанії спеціалізуються на страхуванні життя та майна, функціонуючи у фінансовому посередницькому бізнесі (налічують близько двох тисяч компаній зі страхування життя й понад три тисячі компаній зі страхування майна) [14, с. 83].

До інших небанківських фінансово-кредитних інститутів належать інвестиційні компанії, кредитні спілки, позиково-ощадні асоціації тощо.

Підбиваючи підсумки, можна зробити такі висновки. Федеральна резервна система США та банківська система України мають певні спільні риси, зокрема вони відповідають за здійснення монетарної політики, підтримання рівня ліквідності, надійності й стабільності банківської системи, підтримання та регулювання платіжної системи країни, установа важелів впливу на грошово-кредитну політику країни. На нашу думку, це є дуже важливими функціями для банківської системи будь-якої країни, оскільки від її стабільності та благополуччя залежить економічне становище країни, її подальший розвиток і вдосконалення. Саме тому керівництву НБУ та комерційних банків необхідно більш ретельно слідкувати за рівнем ліквідності банків і намагатися вживати більш досконалих методів щодо керівництва для підтримання стабільності всієї банківської системи країни, що дасть змогу в майбутньому досягти стрімкого покращання певних економічних показників. НБУ необхідно надати можливість працювати не лише «великим» банкам. Слід приділити увагу також розвитку системи гарантування вкладів. Водночас Федеральна резервна система відрізняється від центральних банків європейських країн тим, що вона містить 12 регіональних федеральних резервних банків; у головному місті кожного округу перебуває федеральний резервний банк, за яким закріплено федеральну резервну територію; вітчизняні банки не мають можливості стати національним банком-членом, зробивши пайовий внесок до НБУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банковское дело / Белостоцкая Н. Д., Валенцева Н. И., Ершова Т. А. и др. ; под ред. О. И. Лаврушина. – М. : Банк. и бирж. науч.-консультат. центр, 1992. – 428 с.
2. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Чернявський Сергій Сергійович. – К., 2001. – 309 с.
3. Про банки і банківську діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
4. Ларичев В. Д. Преступления в кредитно-денежной системе и противодействие им / В. Д. Ларичев. – М. : ИНФРА, 1996. – 234 с.
5. Жданов А. А. Финансовое право РФ : [учеб. пособие] / А. А. Жданов. – 2-е изд. : М. : ТЕИС, 1995. – 170 с.
6. Кредитні операції банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://pidruchniki.com/17190512/bankivska_sprava/kreditni_operatsiyi_bankiv.
7. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
8. Про Національний банк України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
9. Ольшаный А. И. Банковское кредитование: российский и зарубежный опыт / А. И. Ольшаный. – М. : Рус. делов. лит., 1998. – 352 с.
10. Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>.
11. Чалий Ю. І. Договір банківського кредиту та правові засоби забезпечення поворотності кредитних грошей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.03 «Цивільне право; сімейне право; цивільний процес; міжнародне приватне право» / Ю. І. Чалий. – Х., 1997. – 22 с.

12. Мельник П. В. Банківські системи зарубіжних країн : [підруч.] / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, О. Д. Гордей. – К. : Алерта ; Центр учб. л-ри, 2010. – 589 с.

13. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/17/1423.html>.

14. Корецька Н. І. Структура кредитної системи Сполучених Штатів Америки / Н. І. Корецька, Н. С. Різник // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Х. – Вип. № 1 (10). – Ч. 2. – 2011. – С. 82–89.